

V suženjstvo zakleti

Množična razprodaja podjetij ni čarobna palica, ki bi odpravila težave naših javnih financ. Nasprotno. Dolgoročno bo še povečala zadolženost države.

Piše: Urša Marn

Kako narod najlažje oropaš suverenega odločanja? Da ga pod pretvezo reševanja iz krize prisiliš v množično privatizacijo vsega, kar je še v javni lasti: od dobičkonosnih podjetij, strateško pomembne infrastrukture do naravnih dobrin. Ta usodni načrt novodobne kolonizacije je najlažje izpeljati pod krinko uravnovešenja javnih financ.

Zaporedje dogodkov je že leta enako. Ko neka država zabrede v težave, birokrati (v našem primeru bruseljski) iz rokava potegnijo privatizacijskega jokerja. Ponavljati začnejo floskule o premajhnih tujih naložbah in koristnosti prodaje premoženja tujcem. Prodaja naj bi državi zagotovila konkurenčnost gospodarstva, prinesla znanje, tehnološki napredek in nova delovna mesta, preprečila neupravičeno bogatenje in socialno razslojevanje. Logika, po kateri deluje bruseljski stroj, je sprevržena. Najprej državam članicam postavi v krizi popolnoma nedosegljive omejitve glede primanjkljaja, nato pa reče: če vam javnih financ ne uspe spraviti v red z varčevanjem, jih spravite v red s privatizacijo.

To se ni začelo z Grčijo. Po tej logiki se je privatizacija dogajala tudi v Nemčiji. Začelo se je v obdobju Helmuta Kohla, še bolj pa se je prodaja javne lastnine pospešila, ko je vlado vodil socialni demokrat Gerhard Schröder. Takrat so prodali železnico, pošto, telekom. V mestu Stuttgart je bivši župan privatiziral celo vodo, elektriko in plin, s celotno infrastrukturo vred.

Nemški vodni aktivist Jens Loewe opozarja, da nov val privatizacije prinaša predvsem uveljavljanje fiskalnega pravila, ki določa, da se države članice ne smejo na novo zadolževati, poleg tega pa morajo zmanjšati stare dolgove. »To v sedanjem času niti slučajno ni mogoče, kar so snovalci fiskalnega pravila dobro vedeli.«

Prva zapoved: privatiziraj!

Slovenija ni v tako hudi stiski, da bi morala na vrat na nos razprodati državno premoženje. »Gre bolj za 'prisilno prodajo' kot za 'prodajo v sili', to je za prodajo, ki ji bolj kot nuja zapolniti proračunsko luknjo botrujejo pritiski tujih finančnih institucij in EU-birokracije,« trdi ekonomist dr. Jože Mencinger. »Pritiski so predvsem ideološke narave, deloma pa povezani s koristmi, ki jih pričakujejo od razprodaje, ker so cene podjetij zaradi krize najnižje.« Res je, da država s prodajami dobi denar, zato da ji ga je treba manj zbrati z davki. Toda, opozarja Mencinger, v mantrah o fiskalni konsolidaciji, privatizaciji in strukturnih reformah, ki jih je pod pritiski EU že začela ponavljati tudi slovenska vlada, ne gre za alternative, temveč za ideološke norme »oziro- ma nekakšne božje zapovedi, v katere je treba verjeti, sicer boš kaznovan«.

Slovenija je bila v preteklosti previdna pri prodajah premoženja, posebno finančnih institucij, ostala je edina nova članica EU, ki je bila po deležu podjetij v tuji lasti, posebno še v finančnem sektorju, bolj podobna državam 'stare' kot pa 'nove' Evrope. Medtem ko so Slovaki, Madžari in Hrvati premoženje servilno razprodali, so se Slovenci pritiskom upirali.

Po mnenju ekonomista dr. Tineta Stanovnika so privatizacijske izkušnje Madžarske in Hrvaške slabe, verjetno zato, ker se je prodaja podjetij vršila pod močnim vplivom skorpupiranih politikov. »To, kar se je dogajalo s hrvaškim biserom Pliva, je zločin, podobno je bilo s prodajo Ine. Seveda je iluzorno pričakovati, da bo takšna prodaja, če se dogaja v neurejeni državi, imela trajnejši pozitiven vpliv. Je pa situacija pri finančnem sektorju nekoliko drugačna. Slovenija je zamudila priložnost, da bi se vsaj delno razbremenila državnih bank. Izkušnje SKB kažejo, da so bile banke z dobrim korporativnim upravljanjem bistveno odpornjše na finančno krizo.«

Vlada Alenke Bratušek, ki je sprva govorila o privatizaciji enega do dveh podjetij, po novem govori o prodaji deležev v petnajstih podjetjih. Poleg družb Adria Airways, Aero Celje, Elan, Fotona in Helios, pri katerih

postopek prodaje že teče, potrebno je le še soglasje državnega zbora, so na seznamu za prodajo tudi Nova Kreditna banka Maribor, Telekom Slovenije, Aerodrom Ljubljana, Adria Airways Tehnika, Cinkarna Celje, Gospodarsko razstavišče, Paloma, Terme Olimia, Unior in Žito.

Erik Berglof, glavni ekonomist Evropske banke za obnovo in razvoj, naši državi

očita, da lastniško preveč obvladuje banke in podjetja. Pravi, da je EBRD sicer pripravljena sodelovati pri sanaciji slovenskega bančnega sektorja in razdolžitvi našega gospodarstva, a samo pod pogojem, da država pove, kdaj in kako namerava izstopiti iz gospodarstva. Tudi Evropska komisija od nas pričakuje privatizacijo. Ne bodimo naivni: Bruselj je dom lobistov multinacionalok, te pa imajo danes presežek kapitala. Kot mrhovinarji prežijo na podjetja tistih držav, ki jih je kriza najbolj prizadela, računajoč, da bodo podjetja pokupili pod realno vrednostjo.

»Denarja v svetu ne manjka. Podjetja, ki imajo trg, bo lahko prodati, tista, ki trga nimajo, pa težje. Gotovo pa bodo kupci izrabili dejansko ali namišljeno stisko prodajalca,« pravi Mencinger. Podatki o gibanju tujih naložb v novih članih EU zgovorno kažejo, da so časi za prodajo in pridobivanje strateških lastnikov slabi. »To pa še ne pomeni, da zaplenjenih delnic, ki jih imajo banke, in delnic, ki jih imajo zadolženi investicijski skladi, po nizkih cenah ne bo mogoče prodati. Zelo verjetno pa je, da bodo njihovi kupci različni finančni skladi in 'tuji tajkuni'.«

Slovenija je sama kriva, da se je znašla v položaju, ko je prisiljena prodajati državno premoženje, ker denar potrebuje za ureditev javnih financ oziroma ker mora ustreči zahtevam evropskih birokratov. »Iz Bruslja, od finančnih trgov in tudi od domačih strokovnjakov ne slišimo drugega kot 'strukturne reforme' in 'privatizacija'. Prav veseli so, če je kje delež države v lastništvu podjetij malo večji, ker se v tem primeru na hitro najde vzrok gospodarskih težav te države,« pripominja ekonomist dr. Ivan Ribnikar.

Pri čemer tisti, ki ves čas pridigajo o dobrotah privatizacije, pozabljajo, da so države EU od leta 2008 pomagale bankam s 4500 milijardami evrov, pretežno je šlo za banke v zasebni lasti. Bank pred bankrotom ni reševal zasebni kapital. Isti ljudje, ki se jim je zdelo povsem sprejemljivo, da se zasebne banke rešujejo z javnim denarjem, zdaj Slovenijo prepričujejo o nujnosti umika države iz gospodarstva.

»Nacionalni interesi tujca, ki podjetje kupi, so ustvarjanje dobička in njegovo odnašanje v tujino, kar dolgoročno še povečuje tekoči primanjkljaj in zadolženost države,« opozarja Mencinger.

Ekonomska zgodovina kaže, da se zadnjih 250 let menjajo cikli privatizacije in nacionalizacije in da se prav v obdobju velikih kriz država s svojo intervencijo pojavlja kot rešiteljica in ne grobarka podjetij. »Privatizacija

ni rešiteljica krize, temveč njena sopotnica. Številne težave se s privatizacijo nadaljujejo ali celo poglabljajo,« pravi ekonomist dr. Bogomir Kovač. Argument, češ da v razmerah dolžniške krize privatizacijo potrebujemo, da z njo rešuje-

mo plačilno sposobnost države in ji pomagamo omejiti fiskalno krizo, ne drži. »Privatizacija namreč pomeni enkratno odprodajo premoženja, se pravi, da fiskalni problem rešuje enkratno, ne omogoča pa dolgoročnega servisiranja dolgov,« opozarja Kovač.

Po mnenju Ladija Rožiča, izvršnega sekretarja za ekonomsko področje pri Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije, je umik države iz lastništva podjetij na vrat na nos norost. »Če bomo razprodali vse, bomo postali država s praznimi trgovinami in lačnimi prebivalci.« Primeri iz tujine učijo, da država ni nujno slaba lastnica. »Za podkrepitev te trditve sploh niso potrebne študije. Dovolj je, da pogledamo velike nemške banke in nekatera podjetja. Italijanski COOP in francoski Leclerc sta denimo zadrugi. Pri nas pa se prodaja Cinkarna Celje, in to zdaj, ko je po 50 letih dobila okoljsko dovoljenje,« pravi Rožič.

Drugače razmišlja nekdanji predsednik fiskalnega sveta, ekonomist dr. Marjan Senjur. Prodaja državnega premoženja se mu zdi logična, sploh ko gre za banke. Vendar tudi on meni, da prodaja ne bi bila nujna, če bi imeli državo, ki bi bila sposobna upravljati gospodarstvo. »Ampak glede na to, da je država dokazano nesposobna upravljati, je podjetja treba privatizirati. Vprašanje pa je, kaj. Bojim se, da večine stvari, ki bi jih mi radi prodali, ne bomo prodali po smiselni ceni, razen če komu kaj podarimo.«

Z dežja pod kap

Cinkarna Celje in domžalski Helios sta že nekaj časa v postopku prodaje. Obe družbi je v neugoden položaj pahnil stečaj cerkvenega holdinga Zvon Ena, ki je bil največji lastnik Heliosa in drugi največji lastnik Cinkarne. Banke upnice, med katerimi je največja upnica državna NLB, želijo prodati delnice, ki so jih prejele v zavarovanje za dane kredite, da si bodo povrnile posojena sredstva. Ker družbi nista v neposredni lasti države, kupnina od njuna prodaje ne bo šla v proračun, pač pa bosta ta likvidnostna sredstva prejeli Slovenska odškodninska družba in Modra zavarovalnica.

Cinkarna je uspešno izvozno podjetje, ki zaposluje dobrih tisoč delavcev in 85 odstotkov vseh svojih prihodkov zasluži s prodajo na zahtevnih tujih trgih. Podjetje je lani ustvarilo kar 66 tisoč evrov dodane vrednosti na zaposlenega, poslovalo je z dobičkom, redno plačuje prispevke za svoje zaposlene, v zadnjih dveh letih pa je kljub gospodarski krizi v državni proračun prispevalo skoraj enajst milijonov evrov davka od dobička.

Sredi krize prodajati podjetja, ki državi nesejo zlata jajca, ki redno plačujejo prispevke in davke, ki imajo trge in znanje, je že v osnovi skregano z vsakršno logiko. Še bolj pa je z logiko skregano, če gre za strateško pomembna

podjetja.

Cinkarna Celje je edino podjetje v Sloveniji, ki proizvaja svetovno pomembno surovino, titanov dioksid, za katero na trgu ni alternative. Ta surovina se uporablja pri proizvodnji barv in lakov, v vojaške namene (zlitine in premazi za vojaška vozila in letala), v papirni in gumarski industriji, farmaciji. Poleg tega proizvaja tudi žveplovo kislino, cinkove zlitine, pločevino in praškaste lake. »Večina uspešnih držav v EU ima razvito bazično kemijsko industrijo s kontrolnim deležem v državni lasti in se izogiba prodaji svojih deležev v teh dobičkonosnih podjetjih zaradi ugodnih finančnih, predvsem pa strateških razlogov,« opozarja Marin Žagar, sindikalist v Cinkarni Celje.

Do leta 2010 so v zahodni Evropi in ZDA zaradi nerentabilnosti zaprli vse manjše tovarne titanovega dioksida po sulfatni tehnologiji. »Zato je povsem realno pričakovati, da bo investitor ob prvi negativni spremembi tržnih razmer ustavil tudi proizvodnjo v celjski Cinkarni, količine pa bo zagotovil iz cenejših tovarn, ki trenutno rastejo kot gobe po dežju.« Družba DuPont denimo gradi kar 350 tisoč ton novih zmogljivosti. »Ker je srednjeročna prihodnost proizvodnje titanovega dioksida v Celju vprašljiva, me zanima, kako bo vlada reševala vprašanje več kot tisoč brezposelnih in izgube vsaj 67 milijonov evrov dodane vrednosti, ki jo ti sedaj ustvarijo in ostane Sloveniji skozi plače in prispevke, investicije, financiranje pri domačih bankah, davke in izplačila lastnikom?« sprašuje Žagar.

Kratkoročno je še pomembnejše, da Cinkarna zaposluje več kot 500 delavcev v delavnostih, ki niso povezane s titanovim dioksidom. Ker ti programi poslujejo pod ravnijo, sprejemljivo za mednarodni investicijski kapital, je jasno, da bodo takoj po prodaji po hitrem postopku ukinjeni. Potencialni investitorji naj bi že izrazili namero po ukinitvi teh programov, zato je umestno vprašanje, kako namerava vlada reševati grozeč problem izgube vsaj 500 delovnih mest v celjski regiji.

Prodajalec in kupec v pogodbo sicer lahko zapišeta zavezo o ohranitvi delovnih mest, ohranitvi proizvodnje na določeni lokaciji in spoštovanju kolektivne pogodbe, vprašanje pa je, ali bo kupec te zaveze spoštoval. Srbski Nectar se je ob nakupu Fructala zavezal, da bo odkupoval breskve vipavskih predelovalcev. Toda te zaveze ne spoštuje, kljub temu pa za to ni odgovarjal. Žagar zato pravi, da bi morali zagotoviti sodno varstvo podpisane pogodbe, kar bi od vlade in parlamenta terjalo pripravo in sprejem ustrezne zakonodaje. Česa nas še učijo izkušnje? Lek po prodaji švicarskemu Novartis ni povečal števila zaposlenih, Krka, v kateri ima država še vedno lastniški delež, pa je samo v Sloveniji v zadnjem desetletju zaposlila okoli devetsto novih sodelavcev.

Res je, da imajo sedanji lastniki Cinkar-

ne do lastnine katastrofalen odnos. Na lanski skupščini so na pobudo paradržavnega sklada SOD izglasovali sklep, da se v dividendah izplača skoraj celoten dobiček. »Pobrali so vsa 'zlata jajca' in vso zalogo hrane, s katero se hrani ta kokoš,« je nad neodgovornim ravnanjem lastnikov ogorčen Žagar. Cinkarna je v letu 2011 ustvarila 25,5 milijona evrov dobička. Polovico tega zneska je namenila za rezervacije za okoljsko sanacijo, kar je za Cinkarno življenjskega pomena. Predlog uprave in nadzornega sveta je bil, da se od preostalih 13,66 milijona evrov dobička uporabi šest milijonov za dividende, torej 7,39 evra na delnico. Društvo malih delničarjev je dalo nasprotni predlog, da se za dividende nameni 10,46 evra za delnico, paradržavni SOD pa je predlagal, da se za dividende nameni 15 evrov za delnico. In kako so ravnali delničarji? Jasno: izglasovali so najvišjo dividendo! Tako je morala Cinkarna za dividende namesto predlaganih šest milijonov izplačati kar 12,2 milijonov evrov. Dividendni donos je tako znašal 18,75 odstotka, kar je za lastnike pomenilo rekorden donos, za družbo v današnjih razmerah poslovanja pa izčrpavanje na meji mogočega. »Cinkarna je v paradoksalni situaciji, ko uprava in nadzorni svet želita delovati kot dobra gospodarja, lastniki pa ne. Vsak pameten lastnik bi dobiček v celoti prenesel v letošnje poslovno leto, ki zaradi gospodarske krize ne bo tako uspešno, kot so bila prejšnja. Samo tako bi družbi zagotovil dolgoročno prihodnost.«

Če morajo banke upnice Cinkarno po sili razmer prodati, naj jo prodajo vsaj pametno, torej strateškemu lastniku, ki bo ohranil ali celo razširil proizvodnjo, zagotovil nove trge, investirjal v razvoj in ekologijo ter ohranil delovna mesta. Nikakor pa gospodarski cilj bank upnic in države ne sme biti, da se uspešno podjetje proda neposrednemu konku-rentu, ki bi podjetje finančno izčrpal, preliv-

dobičke čez mejo in ne nazadnje zaprl proizvodnjo ter vse doseženo znanje, razvoj in tehnologijo preselil v neko drugo, cenejšo državo.

Res je sicer, da bazična kemijska proizvodnja obremenjuje okolje, zaradi česar ekologi po tihem upajo, da bo tuji lastnik proizvodnjo v Celju zaprl. Toda takšna logika je kratkovidna. Cinkarna veliko vlaga v ekologijo in ohranjanje okolja. Med cilji podjetja so tudi naložbe za zmanjšanje odpadkov. Kot dober gospodar upravlja dve deponiji za suho odlaganje sadre. Vprašati se moramo, kakšne bodo posledice za okolje, če Cinkarno prevzame tuji zasebni investitor.

»Tuji lastniki si bodo želeli čim prej povrniti investicijo, zato bo skrb za okolje zmanjšana na minimum,« opozarja Žagar. »Kako bo vlada ob prodaji Cinkarne tujim lastnikom zagotovila, da se bodo stara bremena deponij Bukovžlak

in Za Travnikom sanirala skladno s sanacijskimi programi? Bo od investorjev zahtevala trdna zagotovila in jamstva? Ali pa bo tvegala opustitev ustreznih ukrepov in s tem ogrožala življenja ljudi in njihovo premoženje oz. bodo ta bremena prešla na lokalno skupnost in državo?» Zasebni kapital je zainteresiran samo za svoj dobiček. Javno dobro ga ne zanima, saj javno dobro ne pri naša dobička.

V podobnem položaju kot Cinkarna Celje je Helios. Tudi tu gre za uspešno družbo, ki ustvarja dobiček, ima trge in znanje, zaposluje pa kar 2400 delavcev. Potencialni kupci Heliosa so trije. Eden je multinacionalka, drugi je po obsegu svojega poslovanja bistveno manjši, tretji pa je finančni sklad, ki upravlja rizični kapital. »Glede multinacionalk je zgodba jasna in predvidljiva. S svojim običajnim 30-odstotnim presežkom zmogljivosti vodijo poslovno politiko znotraj skupine po načelu, tista njena firma, ki bo naredila najboljše in najceneje, tista dobi posel. Tak pristop pripelje do medsebojnega tekmovanja v optimizaciji procesov in nenormalnega znižanja stroškov v podjetju. Posledica so nizke plače in uničeni odnosi znotraj kolektiva,« pravi Tomaž Kumer, sindikalist v Heliosu.

Ker je znanje drago, se koncentrirajo izven teh podjetij. Ključna poteza je poenotenje nabave, kjer krovno podjetje prevzame popoln nadzor in samo z dobavnimi cenami surovin pobere ves dobiček lastnim podjetjem. Gre za preprost in učinkovit sistem hitre rasti dobičkov in prerazporeditve bogastva. Če bo Helios kupila multinacionalka, se mu torej ne obeta nič dobrega. Tudi če ga kupi manjše podjetje, je mogoče predvideti, kaj se bo zgodilo: kredit za nakup podjetja bo novemu lastniku plačal kar Helios sam. Kaj pa, če bo novi lastnik postal finančni sklad? »Običajno se v teh primerih zavrti lastništvo že v petih letih,« pravi Kumer.

Bodimo realni. EU za ohranitev sedanje ravni standarda tudi znotraj lastnih meja potrebuje odvisne države. Če želi imeti socialno zaščitenega nemškega in francoskega delavca, potrebuje ekonomsko cono z nizko ceno dela in nizko stopnjo delavskih pravic. EU sama je popolnoma odvisna od multinacionalk, ki bodo skozi privatizacijo uničile suverenost držav. Kaj v tej situaciji lahko naredi slovenska politika? »Samo ena strategija nas lahko zapelje na boljšo pot,« pravi Kumer, »to pa je strategija, ki se bo oprla na naše državljane, na naše znanje in na naše delo in ki bo ignorirala zahteve EU.« ×

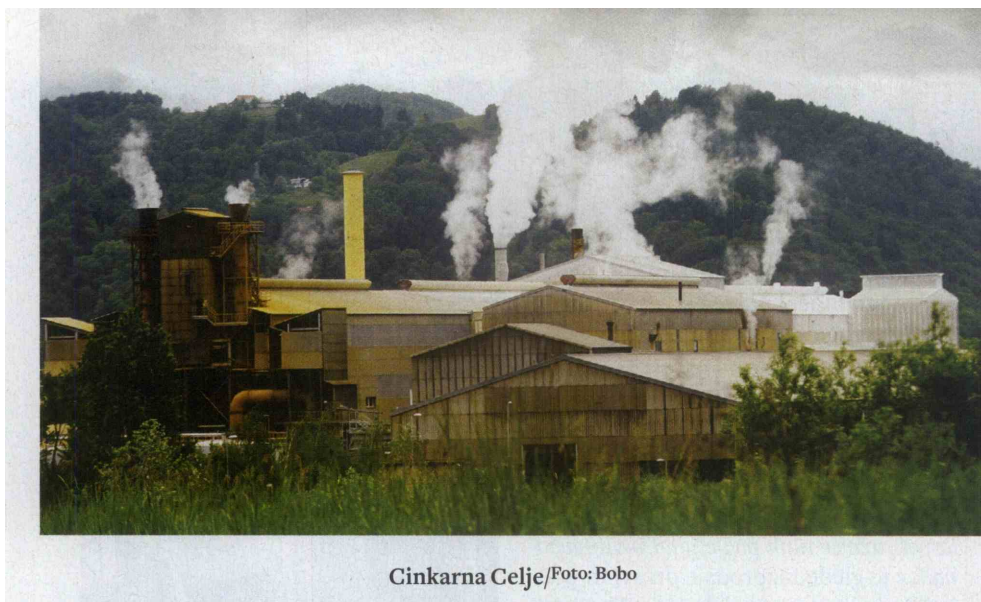
Prodaja uspešnih podjetij tujim konkurentom, ki bi ta podjetja finančno izčrpavali, prelivali dobičke čez mejo in ne nazadnje zaprli proizvodnjo, ne sme biti gospodarski cilj države.

Prodajalec in kupec v pogodbo sicer lahko zapišeta zaveze o ohranitvi delovnih mest, vprašanje pa je, ali bo kupec te zaveze spoštoval.

Privatizacija pomeni enkratno odprodajo premoženja, se pravi, da fiskalni problem rešuje enkratno, ne omogoča pa dolgoročnega servisiranja dolgov.

Delavci Heliosa in Cinkarne so jeseni leta 2011 v Ljubljani demonstrirali proti prodaji njihovih podjetij /Foto: STA

Cinkarna Celje /Foto: Bobo